

Дзюбіна К.О.

*старший викладач, заступник завідувача кафедри,
Національний університет «Львівська політехніка»;
студент юридичного факультету,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Мина В.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Дзюбіна А.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»;
студент юридичного факультету,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

**ДО ПИТАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ
У КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ**

Питання демократичного транзиту виникло як окрема категорія процесу становлення демократії. Дослідженню понятійно-категоріального апарату дефініції «демократичний транзит» присвячено праці таких вітчизняних науковців як М. Баймуратова, В. Бортникова, М. Корнієнко, Ю. Крестева, М. Михальченко, Ю. Панійко, В. Ребкала, О. Романюка, Ф. Рудич, А. Ткачука, С. Телушина, В. Шахова, Л. Шкляра. Суттєвий внесок у розвиток демократичного транзиту внесли західні вчені М. Баранова, Ф. Веффорта, Р. Даля, Ш. Ейзенштадта, Р. Інглехарта, Т. Карозерса, М. Макаричевої, О. Малінової, Д. Кіна, Х. Лінца, Г. О'Доннела, А. Шеворського, Д. Растоу, Ф. Фукуями, С. Хантінгтона, Ф. Шміттєра та ін.

Автором концепції транзитології та категорії «демократичний транзит» як її складової ще у 1970 р. виступив американський політолог Д. А. Растоу [1]. Проте особливостям сутності процесу переходу до демократії у країнах пострадянського простору з урахуванням специфіки їх розвитку та чинників трансформації політичних режимів приділено недостатньо уваги.

Демократичний транзит можна визначити як: процес трансформації посттоталітарних суспільств, що має на меті заснування демократії та охоплює весь спектр суспільних відносин (політику, економіку, соціальну структуру, управління, культуру та духовну сферу) [2]; політичний процес, що відбувається в існуючому правовому полі держави та супроводжується зламом інститутів політичного режиму, що відживає, встановленням і зміцненням широкої мережі демократичних інститутів громадянського суспільства й посиленням демократичних функцій державно-владних структур [3, с. 9].

Варто зауважити, що ліквідація автократичного режиму як один з етапів демократичного транзиту у країнах пострадянського простору не є тотожним етапу встановлення демократичного режиму. Між цими двома етапами варто відмітити етап становлення часткової демократії, форма, зміст та інституційне

забезпечення правового режиму при якій залишається достатньо розмитою та не до кінця зрозумілою. У своїй праці Д.Л. Епштейн, Р. Бейст та ін. [4] виділяють три основні етапи демократичного транзиту: автократію, часткову демократію та демократію. У своїх дослідженнях кореляції ймовірності демократичних транзитних переходів та рівня ВВП [4] відносять Україну до групи країн з частковою демократією на ряду із Грузією, Молдовою та Російською Федерацією. При цьому за формою політичного режиму та з урахуванням напрямку демократичного транзиту країни пострадянського простору відносять до країн із стабільною частковою демократією (табл. 1).

Отримані результати наукового дослідження дають підставу стверджувати, що до специфічних характеристик демократичного транзиту у країнах пострадянського простору загалом та Україні зокрема доцільно віднести такі:

- уразливість;
- правовий нігілізм суспільства;
- неконсолідованість;
- порівняльно вища волатильність;
- непередбачуваність та складнопрогнозованість структури та вектору формування інституційного забезпечення;
- неоднозначність підходів до розуміння важливості першочерговості політичних та економічних змін на шляху досягнення кінцевої мети демократичного транзиту;
- наявність псевдополітичних еліт наряду з розвитком пасіонарного суспільства;
- одночасну присутність взаємовиключних елементів протилежних за своєю суттю форм державного устрою;
- героїзацію національних невдач та поразок;
- фрагментарність громадської думки та практична відсутність незалежних ЗМІ як інструментів політичного впливу;
- бідність як одну з «головних, а, можливо, найголовнішою перешкодою для демократичного розвитку» [8];
- перевага розвитку культури із орієнтацією на колективізм над культурою індивідуалізму (за типологією Герта Гофстеде);
- перевага розвитку культури конкретних істин над культурою універсальних істин (за типологією Фонса Тромпенаарса);
- перевага розвитку висококонтекстуальної культури над культурою низькоконтекстуальною (за типологією Едварда Холла);
- значний рівень поляризації суспільства із одночасно низьким відсотком середнього класу у його структурі за рівнем доходів як фундаменту розвитку демократії, носієм самосвідомості та каталізатором рефлексивних процесів;
- зростання рівня самоцензури серед представників суспільства, що поступово набуває ознак громадянського.

Таблиця 1

**Типологія історичної трансформації форм державного устрою
країн за етапами демократичного транзиту**

Тривалість існування Етапи демократичного транзиту (форми державного устрою)	Стійкі	Відносно стійкі
Повна демократія	Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Коста-Ріка, Данія, Фінляндія, Ісландія, Ірландія, Італія, Японія, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Швеція, Швейцарія та Великобританія, Чехія, Німеччина, Західна Німеччина, Литва, Папуа-Нова Гвінея і Словенія, Латвія.	Ізраїль, Ямайка, Маврикій, Тринідад.
Часткова демократія або гібридний режим	Естонія, Ефіопія, Македонія, Намібія.	Україна, Грузія, Молдова, Російська Федерація.
Автократія	Бутан, Республіка Куба, Лівія і Саудівська Аравія, Еритрея, Східна Німеччина, Киргизстан, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Узбекистан, В'єтнам, південний В'єтнам і Ємен.	Афганістан, Алжир, Ангола, Бахрейн, Бурунді, Камерун, Чад, Китай, Конго-Кіншаса, Єгипет, Габон, Східна Німеччина, Гвінея, Ірак, Йорданія, Казахстан, Північна Корея, Кувейт, Лаос, Ліберія, Мавританія, Марокко, Оман, Руанда, Свазіленд, Сирія, Таджикистан, Того, Туніс, Туркменістан, СРСР, Північний В'єтнам, Північний Ємен, Південний Ємен і колишня Югославія.

Джерело: систематизовано авторами на підставі [4-7]

Аналізуючи підходи О.В. Бабкіної до осмислення особливостей демократичного транзиту у країнах пострадянського простору, варто підкреслити тезу, про те, що «специфіка пострадянських переходів до демократії, у тому числі й українського, визначається тим, що це переходи від

тоталітарних режимів, які засновувалися на комуністичній ідеології». Автор зазначає, що особливістю «політичного транзиту як різновиду посткомуністичного, пострадянського розвитку є, так звана, «дилема одночасності», аморфність або слабкість громадянського суспільства, розпад колишніх імперських структур, відсутність ефективного держапарату, формування сучасної національної держави і відповідної внутрішньої та міжнародної легітимності, дефіцит «соціального» та «політичного» капіталів, слабкість демократичних цінностей, норм та процедур, недостатня соціальна самоорганізація (що зміцнює мобілізаційну модель політичної участі), підвищена гетерогенність суспільства, ескалація дезінтеграційних процесів, фрагментація, поляризація політичного життя та інші» [9].

Подальші дослідження категорії «демократичний транзит» необхідно сфокусувати саме на особливостях часткової демократії як найбільш розповсюдженої моделі політичного режиму у країнах пострадянського простору, а також теорії гібридних режимів.

Список використаних джерел:

1. Rustow Dankwart A. Transitions to Democracy. Toward a Dynamic Mode / Dankwart A. Rustow // *Comparative Politics* – Vol. 2, No. 3. – Apr., 1970. – P. 337-363 – [Electronic resource]. – Access mode: <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1521414.files/March%209/Rustow%20170.pdf>
2. Бельська Т.В. Демократичний транзит: специфічна риса сучасного суспільно-політичного процесу / Т.В. Бельська // *Актуальні проблеми державного управління*. – 2008. – № 2. – С. 78-83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2008_2_11
3. Сучасні політичні інститути та процеси в умовах реформування політичної системи України: Програма та методичні рекомендації для слухачів за спеціальністю «Державне управління» / Укл. В.В. Лісничий, О.В. Радченко. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. – 22 с.
4. Epstein D.L. Democratic transitions / D. L. Epstein, R. Bates, J. Goldstone, I. (Kristensen, S. O'Halloran // *American Journal of Political Science*. – 2006. – Vol. 50, Iss. 3. – P. 551–569 – [Electronic resource]. – Access mode: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-5907.2006.00201.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=onlinelibrary.wiley.com&purchase_site_license=LICENSE_DENIED
5. Guo Sujian. *Democratic Transitions: Modes and Outcomes (Democratization Studies)* / Sujian Guo, Gary Stradiotto. – 2014. – London, New York: Routledge: Taylor and Francis Group. – 138 p.
6. Guo Sujian. *Democratic Transitions: Modes and Outcomes* / Sujian Guo, Gary Stradiotto // *Journal of Chinese Political Science*. – September 2016. – Vol. 21, Iss. 3. – P. 401–402. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11366-016-9423-1>
7. Mitropolitski S. The democratic transition of post-communist Europe: in the shadow of communist differences and uneven Europeanisation / S. Mitropolitski, M. Petrovic // *Canadian Slavonic Papers*. – 2016. – 58:2. – P. 201 – 203 – [Electronic resource]. – Access mode: <http://dx.doi.org/10.1080/00085006.2016.1165924>
8. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон. – М.: РОССПЭН, 2003 – 368 с. – [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://www.archipelag.ru/download/book/text_pdf/hantington_wave.pdf
9. Бабкіна О.В. Передумови переходу до демократії: ризики транзитивного суспільства / О.В. Бабкіна // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. – 2015. – Випуск 17. – С. 3-11.